

ΑΥΤΟΝΟΜΙΑ, ΣΕΒΑΣΜΟΣ,
ΕΧΕΜΥΘΕΙΑ,
ΠΑΤΕΡΝΑΛΙΣΜΟΣ,
ΕΙΛΙΚΡΙΝΕΙΑ

Νικόλαος Μανάφης, Κοινωνικός Λειτουργός
Θεσσαλονίκη, 2023

Αυτονομία

Αυτονομία, γενικά, είναι το δικαίωμα του ατόμου σύμφωνα με το οποίο ο καθένας ορίζει και διαθέτει τον εαυτό του ανάλογα με τις δικές του επιλογές. Με λίγα λόγια είναι το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης.

Οι επιλογές είναι δυνατό να αποφασίζονται σύμφωνα με ένα πλαίσιο γενικών και πάγιων αρχών και αντιλήψεων ή κατά περίπτωση, ανάλογα με τις περιστάσεις που επικρατούν και ανάλογα με το πως γίνονται αντιληπτές από το ίδιο το άτομο. Αυτό κατά βάση σημαίνει, ότι είναι πιθανό το ίδιο άτομο να αποφασίζει και να λειτουργεί διαφορετικά για το ίδιο ακριβώς ζήτημα, ανάλογα με τις περιστάσεις.

Στις σύγχρονες και ουμανιστικές κοινωνίες η αυτονομία ως σύνολο δικαιωμάτων ορίζεται, θεσμοθετείται και προστατεύεται.

Ωστόσο, για να μη δημιουργηθεί παρεξηγημένα η άποψη ότι τα άτομα έχουν μόνο δικαιώματα, η αυτονομία συνδυάζεται με την απαιτούμενη υπευθυνότητα, η οποία προβάλλεται εμφαντικά ως ένα σύστημα υποχρεώσεων του ατόμου, τόσο απέναντι στον εαυτό του όσο, κυρίως, απέναντι στην κοινωνία.

Η υπευθυνότητα καθορίζεται συγκεκριμένα από το νομικό πλαίσιο αλλά και από τον άγραφο ηθικό κώδικα, που διαμορφώνεται στην κοινωνία και ρυθμίζει εξίσου ή και σημαντικότερα τις σχέσεις του ατόμου με τους άλλους. Η αυτονομία, ως κατάκτηση και κατοχυρωμένο δικαίωμα, είναι σύμφυτη με την ανθρώπινη φύση και αποτελεί αυτόματο τρόπο λειτουργίας του ατόμου.

Παράγοντες που παίζουν καθοριστικό ρόλο στην αυτονομία

Ο κάθε ασθενής αντιμετωπίζει με διαφορετικό τρόπο τα ζητήματα που προκύπτουν από το ιατρικό πρόβλημα, για τα οποία θα πρέπει να πάρει αποφάσεις και να δράσει. Οι σημαντικότεροι παράγοντες που καθορίζουν την στάση του ασθενούς και ρυθμίζουν το εύρος της αυτονομίας του είναι οι ακόλουθοι:

1. Η ηλικία του ασθενούς
2. Η πείρα σε ανάλογα προβλήματα
3. Η συναισθηματική του κατάσταση

Σεβασμός

Σύμφωνα με το λεξικό του Μπαμπινιώτη, ο σεβασμός είναι:

- ❖ Η εκτίμηση που αισθάνεται κάποιος για τον άλλον
- ❖ Η φροντίδα για κάτι έτσι ώστε να διατηρεί το κύρος του
- ❖ Ο τρόπος συμπεριφοράς που φανερώνει αναγνώριση της αξίας του άλλου

Ο σεβασμός αποτελεί μια ανθρώπινη ηθική αξία που καλλιεργείται από μικρή ηλικία και σημαντικό ρόλο παίζουν η οικογένεια, ο κοινωνικός περίγυρος, το σχολείο και οποιοσδήποτε «σημαντικός άλλος» στη ζωή του παιδιού.

Ο σεβασμός έχει μια ιδιαιτερότητα, κερδίζεται. Δεν μπορεί να μετρηθεί ως ποσότητα, δεν μπορεί να αγοραστεί, ούτε μπορείς να τον διαπραγματευτείς. Αν και χτίζεται με την πάροδο του χρόνου, εύκολα μπορεί να χαθεί σε μια στιγμή στις ανθρώπινες σχέσεις. Όσο και αν επιθυμούμε το σεβασμό ή όσο και αν παρακαλέσουμε για αυτόν, μόνο οι άλλοι μπορούν να μας τον παραχωρήσουν ως αποτέλεσμα της δικής μας συμπεριφοράς. Και ο καλύτερος τρόπος για κερδίσουμε τον σεβασμό των άλλων είναι με το να συμπεριφερόμαστε με τρόπο ηθικό και δίκαιο, προσφέροντας αγάπη και βοήθεια προς τον συνάνθρωπό μας και όλα τα άλλα πλάσματα του πλανήτη.

Ο σεβασμός έχει διαφορετικά πρόσωπα καθώς φαίνεται μέσα από στάσεις, τη λεκτική και μη λεκτική επικοινωνία, κ.α. Δεν αντιμετωπίζουν όλοι οι άνθρωποι τους άλλους με σεβασμό και είναι σημαντικό να τον εντοπίζουμε έγκαιρα, έτσι ώστε αν υπάρχει έλλειψη να τίθενται εγκαίρως όρια, τα οποία είναι απαραίτητα ειδικά σε μια επαγγελματική σχέση.

Ορισμένες αιτίες ασέβειας μεταξύ των ανθρώπων αποτελούν:

- ❑ Ο εγωκεντρισμός
- ❑ Η αλαζονεία
- ❑ Η μισαλλοδοξία
- ❑ Η περιφρόνηση
- ❑ Η έλλειψη ενσυναίσθησης
- ❑ Κακή συνύπαρξη

Ορισμένα στοιχεία και συμπεριφορές που μπορούν να εντοπιστούν σε μια επαγγελματική σχέση όταν υπάρχει σεβασμός είναι τα ακόλουθα:

- Όταν ο εργοδότης αποδίδει τα εύσημα στον υπάλληλο για την καλή δουλειά
- Η δίκαιη και ίση μεταχείριση των εργαζομένων
- Η τήρηση των εργασιακών συμφωνηθέντων
- Η υποστήριξη σ' ένα εργασιακό πρόβλημα του υπαλλήλου
- Το να διοργανώνεται από κοινού μεταξύ εργοδότη- υπαλλήλου ένα πλάνο για την ολοκλήρωση ενός πρότζεκτ

Αντιθέτως συμπεριφορές που εντοπίζονται όταν δεν υπάρχει σεβασμός αφορούν τις εξής:

- Η επίπληξη του εργοδότη για λάθη και ανεπάρκειες, που δεν έχει κάνει
- Το να ξεσπάνε τα προσωπικά ή επαγγελματικά νεύρα τους επάνω σου
- Το να σε υποχρεώνουν, είτε με έμμεσο τρόπο είτε με άμεσο να κάνεις δουλειά «διπλάσια» απ' αυτή που σου αναλογεί
- Το να σου επιρρίπτουν ευθύνες που δεν σου αναλογούν
- Η άσκηση συναισθηματικού εκβιασμού του τύπου «αν δεν σου αρέσει μπορείς να φύγεις»

Η έλλειψη σεβασμού σε οποιαδήποτε ανθρώπινη σχέση προκαλεί συγκρούσεις και βία σε διάφορους τομείς της ζωής του ανθρώπου. Έτσι λοιπόν, αν εντοπιστεί θα πρέπει να τεθούν όρια, είτε προς τον εργοδότη, είτε προς τον εξυπηρετούμενο, είτε προς οποιονδήποτε άνθρωπο δεν μας σέβεται, έτσι ώστε να μπορέσει η σχέση να ομαλοποιηθεί για να υπάρχει το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα.

Εχεμύθεια

Η εχεμύθεια, δηλαδή η τήρηση του απορρήτου, είναι ένα από τα βασικότερα στοιχεία και αρχές που πρέπει να τηρεί ο επαγγελματίας υγείας και στην προκειμένη περίπτωση ο εργοθεραπευτής.

Ως απόρροια του απορρήτου και του κώδικα δεοντολογίας ο εργοθεραπευτής αντιμετωπίζει και διαφυλάσσει με σεβασμό και εχεμύθεια τις πληροφορίες που συλλέγονται κατά τη διάρκεια της συνεδρίας.

Είναι πιθανό, κάποιες φορές, τα παιδιά, οι έφηβοι αλλά και το οικογενειακό τους περιβάλλον, ιδίως στην αρχή της θεραπείας, να είναι επιφυλακτικοί στην παροχή πληροφοριών και προσωπικών δεδομένων λόγω ανασφάλειας, ντροπής ή άλλων προσωπικών λόγων. Ο Εργοθεραπευτής είναι υπεύθυνος να δημιουργήσει κλίμα εχεμύθειας, εμπιστοσύνης και ασφάλειας και με φιλική αντιμετώπιση να δώσει τη δυνατότητα στους θεραπευόμενους και τις οικογένειές τους να «ανοιχτούν» και να μοιραστούν σημαντικά στοιχεία της προσωπικής τους ζωής.

Τέλος, ο Εργοθεραπευτής που δουλεύει με παιδιά και εφήβους είναι διακριτικός και εχέμυθος, χωρίς να έχει επικριτική διάθεση απέναντι στους θεραπευόμενους. Ακόμα και σε περιπτώσεις που κρίνει ότι είναι απαραίτητο να εκφράσει την αντίρρησή του για τυχόν στάσεις ή συμπεριφορές, στο πλαίσιο της θεραπείας, οφείλει να το κάνει με διακριτικότητα και σεβασμό στις απόψεις, πεποιθήσεις και στάσεις του θεραπευόμενου.

Τέλος, σε καμία περίπτωση δεν παρέχει σε τρίτους πληροφορίες της συνεδρίας, αν πρώτα δεν έχει ενημερώσει το παιδί, τον έφηβο και την οικογένειά του. Ορισμένες φορές, όπως στο πλαίσιο της συνεργασίας με άλλους ειδικούς (παιδοψυχίατρος, ψυχολόγος, κοινωνικός λειτουργός, λογοθεραπευτής, εκπαιδευτικός) είναι απαραίτητο να δοθούν πληροφορίες που αφορούν είτε τη συμπεριφορά και τη στάση του θεραπευόμενου κατά τη διάρκεια της συνεδρίας είτε την κλινική του εικόνα. Αυτό μπορεί να γίνει έπειτα από τη συγκατάθεση του θεραπευόμενου και εφόσον θα υπάρξει συνεργασία και παραπομπή σε άλλη ειδικότητα. Η συναίνεση θα πρέπει να είναι γραπτή και να μοιράζεται ένα αντίτυπο στον θεραπευόμενο και ένα να κρατάει στο φυσικό αρχείο του ο εργοθεραπευτής, για την νομική κάλυψη και των δυο εμπλεκόμενων μερών.

Πατερναλισμός

Ο πατερναλισμός είναι η άσκηση πολιτικής εξουσίας, υπό το πρόσχημα της προστασίας και της φροντίδας, με στόχο τον έλεγχο και την κυριαρχία των πολιτών.

Κατά τα οικογενειακά πρότυπα, προβάλλει ως δεδομένη την καλή θέληση του εργοδότη / προϊσταμένου / κυβερνήτη κ.λπ., τη στοργή και το «πατρικό» ενδιαφέρον του για το καλό κάθε εργαζομένου, πολίτη κ.λπ. και εκφράζεται με υλικές παροχές, χωρίς όμως την παροχή δικαιωμάτων συμμετοχής, αναλήψεως υπεύθυνων θέσεων κ.λπ. Ο όρος προέρχεται από τη λατινική λέξη «pater», που μεταφράζεται ως «πατέρας» και αναφέρεται 'σ' ένα είδος σχέσης που περιλαμβάνει την κηδεμονία και την προστασία από πλευράς του πρεσβύτερου προς τον νεότερο.

Σε κρατικό επίπεδο, ο πατερναλισμός σημαίνει ότι η κοινωνία οικοδομείται στην αρχή μιας ενιαίας δεμένης οικογένειας. Επικεφαλής της είναι ένας σοφός, φροντιστής πατέρας, που είναι το κράτος και τα όργανά του. Οι άνθρωποι θεωρούνται παιδιά και άλλα μέλη της οικογένειας που εμπιστεύονται πλήρως και υπακούουν στην πατρική εξουσία. Ταυτόχρονα, τα «παιδιά» προστατεύονται από κοινωνικούς και οικονομικούς κατακλυσμούς, αλλά ταυτόχρονα στερούνται εντελώς την ανεξαρτησία τους.

Καθήκοντα, πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα

Τα κύρια καθήκοντα που ενυπάρχουν στο πατερναλιστικό μοντέλο κοινωνικής πολιτικής είναι:

1. Διασφάλιση της δημόσιας ευημερίας
 2. Ανύψωση του υλικού βιοτικού επιπέδου των πολιτών
 3. Ίσες κοινωνικές ευκαιρίες σε διάφορα τμήματα του πληθυσμού (αρχή της κοινωνικής δικαιοσύνης)
 4. Κατασκευή μηχανισμού κοινωνικής προστασίας με τη μορφή συντάξεων, υποτροφιών και επιδομάτων
 5. Ολοκληρωμένη ανάπτυξη της κοινωνικής σφαίρας
- ✓ Τα πλεονεκτήματα του μοντέλου περιλαμβάνουν: κοινωνική ασφάλεια και σταθερότητα της οικονομικής ζωής των ανθρώπων
 - ✓ Τα μειονεκτήματά του είναι: η μεγάλη εξάρτηση ενός ανθρώπου από το κράτος, η κατανομή των παροχών σύμφωνα με την αρχή της εξίσωσης, η αδυναμία οικονομικής ευημερίας, η έλλειψη επιχειρηματικής πρωτοβουλίας

Πατερναλιστικό μοντέλο υγείας

Αυτό το μοντέλο είναι εγγενές στις σχέσεις στον τομέα της ιατρικής περίθαλψης για τον πληθυσμό. Αυτό είναι ένα κλασσικό μοντέλο της σχέσης μεταξύ των γιατρών και των ασθενών τους. Χαρακτηρίζεται από την απόλυτη εμπιστοσύνη του ασθενούς στους εκπροσώπους του «ιατρικού τμήματος». Σε τέτοιες σχέσεις, ο γιατρός παίζει το ρόλο ενός πατέρα που έχει υψηλή εξουσία ως φορέας ειδικών γνώσεων και φροντίζει τον ασθενή σαν να ήταν δικό του παιδί. Αναλαμβάνει την πλήρη ευθύνη για την υγεία και τη ζωή του.

Σε αυτή την περίπτωση, ο ασθενής λειτουργεί ως μια απολύτως παθητική πλευρά. Δεν συμμετέχει στη λήψη αποφάσεων σχετικά με τη διαδικασία της θεραπείας. Το κύριο μειονέκτημα αυτής της προσέγγισης είναι να στερεί από τον ασθενή την ευκαιρία να ελέγξει τη μοίρα του. Δεν είναι σε θέση να προσδιορίσει ποια από τις μεθόδους θεραπείας είναι η βέλτιστη για αυτόν.

Καινοτομίες στη σχέση επαγγελματία-ασθενούς

Σήμερα, υπάρχει μια αυξανόμενη τάση σε όλο τον κόσμο να εγκαταλείψουμε αυτό το μοντέλο. Ένας νέος τύπος αλληλεπίδρασης μεταξύ γιατρών και ασθενών εισάγεται σταδιακά. Στις Ηνωμένες Πολιτείες, το 1972, ψηφίστηκε ένα νομοσχέδιο που ρυθμίζει τα δικαιώματα των ασθενών σε ολοκληρωμένη ενημέρωση σχετικά με την κατάσταση της υγείας τους και τις μεθόδους θεραπείας.

Το κύριο περιεχόμενό του έχει ως εξής:

- Η ενημερωμένη συγκατάθεση είναι θεμελιώδες δικαίωμα του ασθενούς και μηχανισμός προστασίας τόσο για τον ίδιο όσο και για τον γιατρό
- Πραγματοποιείται προκαταρκτική επεξηγηματική εργασία με τον ασθενή. Ο επαγγελματίας δίνει λεπτομερείς πληροφορίες σχετικά με την προτεινόμενη παρέμβαση, πιθανές επιπλοκές, διάφορες μεθόδους θεραπείας
- Η συγκατάθεση λαμβάνεται σύμφωνα με τις τρέχουσες δεοντολογικές οδηγίες
- Το γεγονός του εθελοντισμού χαρακτηρίζεται από την απουσία πίεσης στον ασθενή με τη μορφή του επαγγελματία που επιβάλλει τη γνώμη του, παραπληροφόρηση, απειλές

Ειλικρίνεια

Η ειλικρίνεια αποτελεί σπουδαίο χαρακτηριστικό της προσωπικότητας ενός ανθρώπου. Οι περισσότεροι άνθρωποι θαυμάζουν τα άτομα εκείνα που έχουν τη δύναμη να πουν την άποψή τους χωρίς να κρύβονται πίσω από τις λέξεις. Η ειλικρίνεια είναι μια από τις βασικές αξίες που θα πρέπει να έχει ένας εργοθεραπευτής. Έχει καθήκον απέναντι στον θεραπευόμενο να είναι ειλικρινής, να μην κρύβει πράγματα που τον αφορούν και να λέει πάντα την αλήθεια, όποιο κι αν είναι το κόστος και το τίμημα. Από την άλλη, και ο θεραπευόμενος έχει δικαίωμα σε μια ειλικρινή σχέση με τον επαγγελματία, στην γνώση της πορείας της ασθένειάς του, με απώτερο σκοπό την ενεργό συμμετοχή του στο θεραπευτικό πλάνο.

Η ειλικρίνεια, μαζί με άλλες αξίες και αρχές, όπως αυτές του σεβασμού, της ίσης αντιμετώπισης, της αυτοδιάθεσης, της μη κριτικής στάσης, κ.α. αποτελούν τις βάσεις για μια υγιή «άνευ όρων» επαγγελματική σχέση, όπου και τα δυο συμβαλλόμενα μέρη αντιμετωπίζονται ως ίσα και μετέχουν ισάξια στην θεραπευτική διαδικασία.

Αρκετές φορές όμως στη σύγχρονη πραγματικότητα συγχέεται η ειλικρίνεια με την αγένεια. Δεν είναι λίγες οι φορές που άνθρωποι πληγώνονται στο όνομα της «ειλικρίνειας». Πόσο συχνά ακούμε γύρω μας τη φράση «εγώ λέω μόνο αλήθειες και δεν φταίω εγώ που σε πονάει αλλά...» και συναντάμε ανθρώπους που νιώθουν και μεγάλη υπερηφάνεια για τον τρόπο που εκφράζονται. Ο επαγγελματίας θα πρέπει να τηρεί τη χρυσή τομή μεταξύ αυτών των δυο όρων, ώστε να μην γίνεται αγενής προς τον θεραπευόμενο, είτε λεκτικά, είτε με κάποια έκφραση του προσώπου, στάση σώματος, αδιαφορία, κτλ. (μη λεκτική επικοινωνία). Είναι άλλωστε πολλές οι φορές, όπου επαγγελματίες με πρόσχημα την επαγγελματική εξουθένωση (burn out), μπορεί να γίνουν επικριτικοί προς τον εξυπηρετούμενο.

Οπτικοακουστικό υλικό

- <https://www.youtube.com/watch?v=AuMV-DiBl3Q>
- <https://www.youtube.com/watch?v=ZKh7x0Bra3w>
- <https://www.youtube.com/watch?v=kJ01IGOqnVc>